

3. Проскурякова К. С. Європейські стандарти державної служби: досвід Польської республіки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2014. Вип. 1 (1). С. 69–72. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknud_2014_1_22

4. Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej : Ustawa of 21.11.2008 no. Dziennik Ustaw 2008 nr 227 poz. 1505 : as of 27 February 2026. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20082271505> (date of access: 04.05.2026).

5. Денисов М. Д. Становлення та розвиток державної служби в країнах Східної Європи. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2016. № 1 (14). С. 108–116.

6. Україна виконує умови Ukraine Facility: Парламент прийняв за основу законопроект про відновлення конкурсів на публічній службі з пріоритетом для ветеранів. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/272510.html?fbclid=IwRIrTSARe7RdleHRuA2FlbQIxMQBzcnRjBmFwcF9pZAo2NjI4NTY4Mzc5AAEeYBb7EqsB4xi8h6Ng_t2eL8j-IVKwHJGa93bYNQrSEfpqu01UxozeF3sjG3k_aem_Q-yM8rvUYH-Ve8AGwprbNw_ (дата звернення: 04.05.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-54>

МУНІЦИПАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ПРАВ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Лялюк Олексій Юрійович

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри державного будівництва

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Система прав людини є багатоманітною та різноаспектною, включаючи класифікацію прав за галузями права і межах якої здійснюється їх систематизація за різними критеріями. У зв'язку з цим, в доктрині теорії права наводяться різні класифікації прав людини, зокрема, на: 1) фундаментальні та допоміжні; 2) особисті, політичні, соціальні, економічні, культурні; 3) людини та громадянина; 4) негативні та позитивні; 5) загальні та спеціальні [3, с. 150–152]. Складну класифікацію прав, в яку закладено об'єктний принцип їх систематизації наводить В.О. Котюк, виокремлюючи фізичні (життєві, вітальні),

особистісні (немайнові), економічні, політичні, культурні, громадянські, соціальні, екологічні, трудові та спеціальні юридичні права [1, с. 371–372]. На наш погляд, така класифікація змішує різні види прав.

Водночас, теоретики права часто не виокремлюють деталізованої системи прав, яка би базувалась на предметній підвідомчості кожної галузі права, що регламентує такі права. Мова йде приміром про цивільні, трудові, екологічні, кримінальні, адміністративні (управлінські), податкові тощо права. Таке розмежування провести досить складно, тому що першоджерелом правової регламентації всіх цих прав (їх основою), є права конституційні. Виокремлення їх окремим елементом системи прав буде мати логічний перетин з іншими галузевими правами, що не лише ускладнить порядок здійснення такої класифікації, а й результат її не можна буде вважати повною мірою достовірним і корисним.

Саме ці міркування ставлять під сумнів доцільність та «юридичну чистоту» виокремлення системи «муніципальних прав», переважна більшість яких мають конституційне підґрунтя, а отже, є конституційними. Як вірно зазначає П. Любченко, важливою характеристикою муніципальних прав та свобод є той факт, що у своїй нормативній основі вони мають конституційний зміст і конституційний рівень свого юридичного закріплення [2, с. 160]. Розвиваючи ці погляди, С. Сьєрґіна робить висновок, що за своєю юридичною природою муніципальні права особи не є самостійними щодо конституційних прав і свобод, а є їх складовими елементами або модусами, тобто способами їх існування в муніципально-правових відносинах [4, с. 19–20].

Тому єдиною, на наш погляд, формальною умовою для виокремлення цих прав, є лише сфера їх реалізації – муніципальна сфера (сфера місцевого самоврядування). Вона безперечно впливає на характер та зміст цих прав, що вимагає окреслення їх місця у загальній системі прав людини і громадянина.

Це можливо зробити з урахуванням вищенаведеної нами класифікації прав людини, що використовується в доктрині теорії права та запропонована науковцями юридичного університету. Так, муніципальні права не є фундаментальними, а належать до допоміжних прав. Саме ці права забезпечують реалізацію та захист основних прав, створюючи додаткові соціальні гарантії. Більше того, вони відрізняються своєю територіальністю (локаційністю), тобто, це такі права, які мають специфіку реалізації в межах різних адміністративно-територіальних одиниць, чи інших територіальних утворень, які використовуються з метою здійснення управління країною.

Якщо брати наступну класифікацію прав на політичні, економічні, соціальні, культурні, тощо, то муніципальні права фактично розпошені між кожним видом вказаних прав. Тобто вони бувають і громадянськими, і політичними, і економічними, і культурними. Зокрема, до громадянських прав слід віднести «право на участь у місцевому самоврядуванні», «право на звернення до місцевих органів», «право на інформацію про діяльність муніципальної влади», «право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання». Одразу слід зазначити, що низка громадянських прав багато в чому кореспондують політичним правам. Ключовим відмінним чинником є те, що громадянські права належать усім людям від народження, незалежно від громадянства, а політичні права найчастіше мають лише громадяни конкретної держави.

До політичних прав на місцевому рівні слід віднести, зокрема, «право обирати і бути обраними до місцевих рад та на посаду сільського, селищного, міського голови», «право на участь у місцевих референдумах», «право на участь у загальних зборах жителів», «право на мирні зібрання та мітинги», «право формувати органи самоорганізації населення», «право на службу в органах місцевого самоврядування», «право на місцеву ініціативу», «право на громадські слухання», «право бути присутніми на засіданнях органів місцевого самоврядування» тощо. Одразу зазначимо, що нами позначено на невичерпності переліку таких прав, з огляду на можливість їх розширення як на законодавчому рівні, так і ні рівні актів органів місцевого самоврядування. Це робить систему муніципальних прав багатоманітною та динамічною.

До економічних муніципальних прав слід віднести, зокрема, «право на користування об'єктами комунальної власності», «право на участь у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету», тощо. До числа соціальних муніципальних прав належать «право на соціальний захист з боку органів місцевого самоврядування (допомога, що надається за рахунок місцевого бюджету)», «право на охорону здоров'я, що забезпечується комунальними закладами», «право на безпечне для життя і здоров'я довкілля», «право на житло». Культурними правами на місцевому рівні виступають «право на освіту в комунальних закладах», «право на участь у культурному житті (комунальні клуби дозвілля, тощо)», «право на використання місцевих культурних здобутків» тощо.

Водночас, хочемо звернути увагу, що віднесення відповідних прав до певного виду часто є дискусійним і неоднозначним. Приміром, В.В. Кравченко та М.В. Пітцик право на освіту, яке забезпечується

доступністю і безоплатністю освіти у комунальних навчальних закладах відносить не до числа культурних, а до числа соціальних прав.

Крім того, не можна однозначно віднести муніципальні права тільки до прав людини чи до прав громадянина. На сучасному етапі розвитку форм демократії участі, перелік муніципальних прав громадянина значно розширився. При цьому він розширився як раз за рахунок прав людини, реалізація яких була обмежена приналежністю особи до громадянства України. Зокрема, досить абстрактне поняття “житель” та права, які за ним закріплювалися законодавством, було обмежено статусом громадянства. Таким підходом законодавець «підкорегував» права жителя як людини та звів їх до прав громадянина. Водночас, залишилися і такі права, які не містять обмежень по громадянству і притаманні більш широкому колу осіб, що дає підстави віднести їх до прав людини.

При цьому цікаво, що низка муніципальних прав не є індивідуальними, а виключно колективними. Так, для проведення загальних зборів, законодавство часто визначає кворум, тобто мінімально необхідну кількість осіб, які мають взяти в них участь для того, щоб вони вважались такими, що відбулися. Аналогічною є вимога для здійснення місцевої ініціативи, громадських слухань, місцевого референдуму. Водночас, деякі права виступають суто індивідуальними, зокрема, право на службу в органах місцевого самоврядування, право отримувати інформацію про себе від органів місцевого самоврядування. Є низка комплексних прав, які можуть здійснюватись як індивідуально, так і в групі (колективі), наприклад, звернення.

Проведений аналіз муніципальних прав в системі прав людини дозволяє висувати, що на сьогодні не можна достовірно вирішити питання покоління муніципальних прав. Саме розуміння муніципальних прав як системи прав, яка включає в себе права різних поколінь, не дозволяє віднести їх до конкретного покоління прав.

Важливе значення має роль муніципальних прав у механізмі реалізації публічної влади. Тут можна виокремити декілька особливостей такого впливу. По-перше, система цих прав переважно реалізується на локальному територіальному рівні і досить часто міститься в нормах локальних правових актів (прийнятих відповідними органами місцевого самоврядування) – статутах територіальних громад, регламентах місцевих рад, окремих положеннях, правилах чи інструкціях, затверджених рішеннями рад чи їх виконавчих органів. Це свідчить про те, що їх реалізація і закріплюється і деталізується на підзаконному правовому рівні. По-друге, переважна більшість муніципальних прав є правами колективними, тобто належать і здійснюються первинним суб'єктом місцевого самоврядування – територіальною громадою.

При цьому ініціатором активізації реалізації відповідного муніципального права часто виступає і сама територіальна громада і відповідні інші суб'єкти місцевого самоврядування. По-третє, слід констатувати, що переважна більшість муніципальних прав реалізуються за рішенням саме органів місцевого самоврядування, що свідчить про рівень активності територіальної громади і її зацікавленості у вирішенні питань місцевого значення. Тому залучення жителів до реалізації їх муніципальних прав часто використовується органами для виконання певного законодавчого імперативу, або для додаткового підкріплення власної позиції з певного питання. Такий вплив на механізм реалізації муніципальних прав з боку органів місцевого самоврядування часто може носити елементи відсутності транспарентності та правової визначеності.

Таким чином, муніципальні права їх система та специфіка реалізації виступають важливим елементом механізму здійснення місцевого самоврядування, першоосною взаємодії жителів з органами місцевого самоврядування та державної влади на місцях, важливим індикатором ефективності здійснення муніципальної влади в цілому.

Література:

1. Котюк В. О. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник. К. : Атіка, 2005. 592 с.
2. Любченко П. М. Муніципальне право : навч. посіб. Х. : Фінн, 2012. 496 с.
3. Теорія держави і права : посіб. для підготовки до держ. Іспиту / за заг ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2012. 192 с.
4. Серьогіна С. Г. Муніципальні права особи: місцеве самоврядування в аспекті прав людини. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 36. С. 3–20.